

DOI: 10.18559/SOEP.2015.10.8

Maria Agnieszka Paszkowicz

Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Mechaniczny, Instytut Inżynierii Bezpieczeństwa i Nauk o Pracy

Marcin Garbat

Uniwersytet Zielonogórski, Pełnomocnik Rektora UZ ds. Osób Niepełnosprawnych

Autor do korespondencji: Maria Agnieszka Paszkowicz, m.paszkowicz@iibnp.uz.zagora.pl

**STUDENCI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI –
DLA SIEBIE, DLA INNYCH**

Streszczenie: W artykule przedstawiono przejawy aktywności społecznej dorosłych osób z niepełnosprawnościami na przykładzie społeczności studenckiej Uniwersytetu Zielonogórskiego. Studenci z niepełnosprawnościami z jednej strony wiele czerpią z uczelni dla siebie, a z drugiej – jednocześnie potrafią wiele bezinteresownie dawać innym ludziom. Są zatem nie tylko biernymi biorcami wsparcia, ale także jego dawcami. Funkcjonując w przestrzeni szkoły wyższej, nie tylko uczą się dla własnej korzyści, ale uczą się życia i wrażliwości społecznej.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, student, szkoła wyższa, aktywność społeczna, wsparcie.

Klasyfikacja JEL: I21.

**STUDENTS WITH DISABILITIES – FOR THEMSELVES,
FOR OTHERS**

Abstract: The article presents the social activities of adults with disabilities based on the example of the student community of the University of Zielona Góra. Students with disabilities on the one hand, receive a lot from the university themselves, and on the other they can also contribute a lot to others. Thus they are not just passive recipients of support, but

also donors. Being in the area of higher education they not only learn for their own benefit, but they also learn how to live and how to be socially sensitive.

Keywords: disability, student, college, social activity, suport.

Wstęp

Niepełnosprawność jest uszkodzeniem, ograniczeniem, stratą, rezygnacją, zmianą. Jest też pasmem ciągłych potyczek społecznych. Jednak nie wyklucza dobrego, spełnionego życia. Powodem tego może być zapewne motywacja, typ osobowości oraz warunki zewnętrzne materialne (np. mieszkaniowe, posiadanie pracy, posiadanie, kogoś, dla kogo można żyć) i niematerialne (np. wiedza, wykształcenie i pasje).

Studenci z niepełnosprawnościami już od wielu lat są istotną częścią życia akademickiego w wielu ośrodkach. Na co dzień tworzą niepowtarzalną atmosferę akademicką związaną z przewyżnianiem uprzedzeń i stereotypów. Powszechnie wiadomo, że nauka, a właściwie jej początek, sprawia studentom z niepełnosprawnościami wiele kłopotów. Dużego znaczenia nabiera więc kwestia, za pomocą jakich narzędzi kształcić, jakich środków używać i jakie działania podejmować, by osoby o obniżonej sprawności mogły, podobnie jak ich rówieśnicy, zdobyć odpowiednie i atrakcyjne wykształcenie.

Opracowanie niniejsze oparto na doświadczeniach własnych autorów nabytych w pracy ze studentami z różnymi rodzajami niepełnosprawności oraz analizie dokumentów uczelni pochodzących z różnych źródeł: regulaminów studiów, Pełnomocnika Rektora UZ ds. Studentów Niepełnosprawnych, Biura Karier, Kapituły Wolontariatu Osób Niepełnosprawnych. Wykorzystano również raport z badań dotyczących funkcjonowania studentów z niepełnosprawnościami wykonanych na UZ w 2005 roku [Ohonczenko i Miłkowska 2005].

1. Student z niepełnosprawnością – próba definicji

Student to osoba kształcąca się na studiach pierwszego lub drugiego stopnia albo na jednolitych studiach magisterskich, która uzyskała ostateczną decyzję o przyjęciu na studia i złożyła ślubowanie określone w statucie danej uczelni. Z kolei student z niepełnosprawnościami jest osobą, u której sta-

łe lub długotrwałe naruszenie sprawności organizmu trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia pełny udział w procesie kształcenia. Trudności te mogą przyjmować najróżniejszą postać: np. mogą dotyczyć braku dostępu do wykładów (z powodu uszkodzenia narządu słuchu) czy literatury (z powodu uszkodzenia narządu wzroku), utrudnionego dostępu do budynków lub konkretnych sal wykładowych (z powodu występowania barier architektonicznych), a także polegać na nieobecności na zajęciach lub niemożności pełnego uczestnictwa w zajęciach (z powodu nawrotów choroby).

Studiować na uczelni wyższej może każda osoba, która ma świadectwo dojrzałości w przypadku ubiegania się o przyjęcie na studia pierwszego stopnia lub jednolite studia magisterskie oraz spełnia warunki rekrutacji ustalone przez uczelnię. Osoba z niepełnosprawnościami może (ale nie musi) studiować według indywidualnego planu studiów i programu nauczania na zasadach ustalonych przez radę podstawowej jednostki organizacyjnej lub inny organ wskazany w statucie danej uczelni. Osoba taka może również liczyć na pomoc w zakresie kształcenia oraz pomoc materialną. Przywilej ten obejmuje wszystkie osoby z niepełnosprawnościami w rozumieniu formalnym oraz te, które udokumentują negatywny wpływ stanu ich zdrowia na realizację programu studiów. Podstawowym warunkiem otrzymania pomocy, obok kryteriów formalnych określonych przez prawo, jest występowanie zależności między niesprawnością a tymi trudnościami. Oznacza to, że sam fakt posiadania orzeczonego stopnia niepełnosprawności nie jest warunkiem wystarczającym do uzyskania pomocy w zakresie kształcenia ze strony uczelni. Ramy takiego wsparcia reguluje ustawa z 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym [Ustawa z dnia 27 lipca 2005]. Działania w tym zakresie opierają się również na zapisach ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z 1997 roku [Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997]. Szczegółowe zapisy w tym zakresie zawarte są w regulaminach studiów, zarządzeniach Rektora UZ lub innych aktach prawnych obowiązujących na danej uczelni.

2. Rola uczelni w społeczeństwie

Szkoły wyższe funkcjonują w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, co pociąga za sobą z jednej strony konieczność reakcji na zmianę, a z drugiej – oczekuje się od nich, że będą również kreatorami zmian. Ta druga funkcja polega na kształceniu kolejnych pokoleń oraz prowadzeniu i upo-

wszechnianiu badań naukowych. Oczekuje się od nich, że dostarczą także narzędzi do lepszego zrozumienia złożonej i dynamicznej rzeczywistości i radzenia sobie z jej niestabilnością [Józwiak 2013, s. 297].

Uczelnia jawi się jako miejsce wzrastania, dojrzewania. Wyższe uczelnie są przede wszystkim miejscem tworzenia wiedzy i dzielenia się nią, poszerzania horyzontów myślowych, ale także przestrzenią dialogu, miejscem kształtowania osobowości, nadawania jej ostatecznego szlif. Jak zauważa Janina Józwiak, „rolą uniwersytetu powinno być nie tylko tworzenie i upowszechnianie wiedzy (co oczywiście jest kapitalnym zadaniem), ale też dostarczanie rozwiązań ważnych problemów współczesnego społeczeństwa. Poprzez badania naukowe, antycypujące najistotniejsze zagadnienia zmieniającego się otoczenia uniwersytetu, może on mieć znaczący wkład w rozwój społeczny i gospodarczy” [2013, s. 300]. „Edukacja nie służy tylko rozwojowi intelektualnemu i rozwojowi osobowości, ale powinna dawać też dobre podstawy udanej kariery zawodowej absolwentów. Rynek pracy zatem i „zatrudnialność” absolwentów stają się ważnymi determinantami oferty edukacyjnej” [2013, s. 297].

Od uczelni oczekuje się, że będzie społecznie odpowiedzialna, tzn. będzie uruchamiać procesy myślowe, wskazywać rozległą tematykę do prze-myśleń i refleksji, prowadząc do podnoszenia poziomu intelektualnego, czyli tworzenia społeczności myślącej [Samsonowicz 2008, s. 10]. „Szkół wyższe, prowadząc działalność dydaktyczną i badawczą, ponoszą coraz wyraźniej dostrzeganą, zarówno w środowisku akademickim, jak i w szeroko rozumianym otoczeniu, odpowiedzialność społeczną. Dotyczy to zarówno przygotowania absolwentów do pełnienia ról pracowników wiedzy w budowanej gospodarce opartej na wiedzy, a także tworzenia ścisłych związków ze społecznością biznesową oraz samorządową” [Leja 2008, s. 61].

Uczelnia zatem nie tylko uczy, ale – jak zauważył Henryk Samsonowicz – „wychowuje też, ucząc życia we wspólnotach: studenckich, zawodowych, wspólnej pracy, wspólnej nauce” [2008, s. 12], poprzez stwarzanie przestrzeni do aktywności społecznej, wskazywanie pozytywnych wzorców i postaw, inicjowanie działań.

3. Aktywność społeczna

Aktywność jest ogółem działań polegających na formułowaniu i osiągnięciu celów. O poziomie aktywności decydują warunki subiektywne i obiektywne. Do pierwszej grupy zalicza się wiek, płeć oraz cechy fizyczne i psy-

chiczne, charakterystyczne dla każdego człowieka, do drugiej – otoczenie. W literaturze przedmiotu aktywność ludzka określana jest jako warunek oraz główny wyznacznik osobowości człowieka kształtowanej w toku aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Aktywność ludzka powinna być ukierunkowana na dążenie do celu (celów), na uzyskanie satysfakcji z jego (ich) osiągnięcia, a także na uzyskanie poczucia zadowolenia z samego siebie. Aktywna działalność powinna wzbogacać wnętrze każdego człowieka oraz kształtować środowisko (otoczenie), w którym żyje. W wyniku osiągania poszczególnych celów człowiek tworzy lub wzbogaca kulturę – obejmującą wszystko to, co zostało przez niego stworzone, czego się nauczył i co potrafi w drodze pozagenetycznego dziedziczenia przekazać innym ludziom [Kłosowska 1996, s. 45]. Wszystkie działania, w tym gesty i słowa, stanowią czynniki rozwoju i postępu społecznego.

Tabela 1. Aktywność społeczna Polaków w latach 2002–2012 (w %)

Rok	Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo pracować społecznie na rzecz potrzebujących?			Czy w ubiegłym roku pracował(a) Pan(i) dobrowolnie i nieodpłatnie na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	
	tak	nie	trudno powiedzieć	tak	nie
2002	58	41	1	19	81
2004	58	41	1	24	76
2006	56	43	1	23	77
2008	47	52	1	20	80
2010	54	46	0	20	80
2012	58	42	0	20	80

Źródło: [Grabowska 2012, s. 67, 69].

Aktywność społeczna jest jedną z form manifestowania osobowości człowieka. Za jej pośrednictwem jednostki i/lub grupy ujawniają swoje dążenia do urzeczywistnienia określonych wartości. „Człowiek, funkcjonując w grupie, przyjmuje na siebie pewne idee, zdobywa w związku z tym niezbędny zasób wiedzy i umiejętności, poglądów, kształtuje bądź zmienia swoje przekonania i postawy. Aktywność społeczna jest zatem z jednej strony przejawem dążeń jednostki i grupy, a z drugiej środkiem kształtowania osobowości” [Chmielnicka].

Aktywność społeczna Polaków pozostawia wiele do życzenia. Według badań CBOC (tabela 1) około 50% Polaków zadeklarowało, że kiedyś pracowało z własnej i nieprzymuszonej woli na rzecz szeroko pojętego środowiska lokalnego. Gdy natomiast zapytano o taką aktywność w ciągu minionego roku, odsetek odpowiedzi pozytywnych oscylował wokół 20%.

Aktywność studentów z niepełnosprawnościami polegająca na odgrywaniu ról społecznych powinna prowadzić do poznania i zrozumienia przez nich samej istoty danej roli, nabycia niezbędnych umiejętności i motywacji do jej odegrania. Ważne jest, aby studenci doświadczali możliwie największej i najbardziej różnorodnej liczby ról społecznych, co umożliwi im później dokonywanie wyboru spośród ról oferowanych przez społeczeństwo i uniknięcie sytuacji przypisania do roli bez motywacji jej odgrywania.

Aktywność osób z niepełnosprawnościami może być też rozumiana jako próba zmagania się z otoczeniem pełnym barier i przeciwności. „Zmagania te nadają życiu wartość i mogą zmienić świat. Oznaczają także niezgodę na zło, w tym i na bezmyślność, irracjonalność w życiu społecznym, nonsens. Seneka mówi: »Człowiek dzielny nie będzie się bał niebezpieczeństw, ale będzie ich unikał: przystoi mu ostrożność, nie przystoi lęk«. Podobnie uważa Lukrecjusz: »Nie poddawaj się nieszczęściu, lecz wychodź mu na przeciw« [Aktywność]. Można zatem stwierdzić, że „aktywność społeczna jako przeciwstawienie bierności jest reakcją osób niepełnosprawnych na potrzeby (nierzadko problemy) społeczeństwa, której skutkiem jest podejmowanie czynności oddziałujących na otoczenie” [Rydzewski, Maciejewska i Bielecka-Prus 2011, s. 7]. Realizuje się ona często poprzez członkostwo w organizacjach pozarządowych, stowarzyszeniach, fundacjach, grupach nieformalnych, poprzez wolontariat. Wynika nierzadko z chęci bycia we wspólnocie i ze świadomości jej potrzeb.

Badania przeprowadzone na UZ w 2005 roku wśród studentów z niepełnosprawnościami wskazywały na dość wysoki poziom aspiracji społecznych. Ponad 60% badanych odczuwała potrzebę aktywności społecznej, w tym niespełna 17% „zdecydowanie tak” i ponad 60% „raczej tak”. Potrzeba ta była niezależna od płci, natomiast zależna od rodzaju niepełnej sprawności. Najwyższy poziom potrzeb wystąpił u studentów z niepełnosprawnością somatyczną (100%), najniższy – u studentów z dysfunkcją narządu słuchu (1/3 badanych) i ruchu (niespełna połowa). Niewielkie różnice występowały w podziale na stopnie niepełnosprawności – największe zainteresowanie wykazywały osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (niespełna 70%), najmniejsze – z lekkim stopniem (niespełna 60%). Ponadto studentów pochodzących ze wsi (3/4 respon-

dentów) i studiujących kierunki ściśle (niespełna 70%) cechowała większa potrzeba aktywności społecznej niż mieszkańców miast i studiujących na kierunkach humanistycznych (odpowiednio 61,2% i 60%). Jednocześnie należy zauważyć rozdźwięk między aspiracjami a faktyczną aktywnością społeczną (tabela 2).

Tabela 2. Chęć zaangażowania się w sprawy społeczne studentów z niepełnosprawnościami UZ (w %)

Czy zamierzasz angażować się w sprawy społeczne?	Płeć		Ogółem
	kobiety	mężczyźni	
Zdecydowanie tak	2,4	10,3	5,7
Raczej tak	36,6	31,0	34,3
Raczej nie	53,7	51,7	52,9
Zdecydowanie nie	7,3	6,9	7,1

Źródło: [Miłkowska 2005, s. 70].

Jak zauważyła G. Miłkowska, „stosunkowo duża potrzeba aktywności społecznej, jaką przejawiają studenci, nie znajduje potwierdzenia w chęci zaangażowania się w sprawy społeczne. 40% badanych planuje podjąć omawianą aktywność, w tym zaledwie 5,7% (4 osoby) deklaruje swoją chęć w sposób zdecydowany. W tej grupie są trzy osoby z niepełnosprawnością somatyczną oraz jedna z niepełnosprawnością ruchową [...]. Zdecydowana większość osób przejawiających potrzebę aktywności społecznej twierdzi, że raczej nie angażuje się w taką działalność. Można wnioskować, że badani dostrzegają własne ograniczenia, które uniemożliwiają im zaspokojenie odczuwanej potrzeby. Potwierdza to bardzo niski wskaźnik osób zdecydowanie deklarujących chęć podjęcia aktywności społecznej” [Miłkowska 2005, s. 70].

Aktywność społeczna łączy się z kulturą obywatelską rozumianą jako „zespół akceptowanych wartości, przekonań, postaw i wzorów zachowań niezbędnych do sprawnego działania społeczeństwa obywatelskiego. Chodzi tu o gotowość i umiejętność współpracy z innymi podmiotami, o respekt dla prawa, o szacunek dla pracy i innego człowieka. Głównym celem jest świadomość uczestnictwa w społeczeństwie i wynikające stąd poczucie odpowiedzialności, uznanie i wypełnianie obowiązków wobec państwa, społeczeństwa oraz jego członków” [Sasinowski 2012, s. 32]. Głównym elementem kultury obywatelskiej jest postawa obywatelskości charakteryzująca się świadomością nie tylko praw, ale i obowiązków wobec wspólnoty – rodziny, społeczności lokalnej, grupy studenckiej, rodaków. Na tę

postawę składają się: „przeświadczenie o ważności pewnych wartości czy inaczej »cnót obywatelskich«, np. takich jak braterstwo, solidarność, akceptacja równości praw, zaufanie, respektowanie dobra wspólnego, kooperacja, przestrzeganie wspólnie ustalonych reguł, podmiotowe traktowanie współobywateli. Kultywowanie cnót obywatelskich z luźnej zbiorowości tworzy wspólnotę. Poczucie obywatelskości jest z kolei warunkiem koniecznym pojawienia się zachowań obywatelskich” [Wnuk-Lipiński 2005, s. 105].

Wyróżnia się dwa obszary partycypacji obywatelskiej: udział w życiu politycznym i udział w życiu społecznym. Pierwszy obejmuje korzystanie z prawa wyborczego (biernego i czynnego), przynależność do partii politycznych i działalność w nich oraz sprawowanie funkcji politycznych, drugi dotyczy aktywności społecznej. Aktywność społeczna może przybierać różne formy: od sporadycznej pracy społecznej na rzecz innych (swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta) po działania w organizacjach obywatelskich (zrzeszeniach, fundacjach czy stowarzyszeniach) [Kinowska 2013, s. 1].

Jak wynika z badań CBOS, częściej aktywny udział w życiu społecznym biorą osoby wykształcone: im wyższe wykształcenie, tym częściej widać praktykowanie „cnót obywatelskich” [Kinowska 2013, s. 3]. Zaangażowaniu w działalność społeczną sprzyja m.in. doświadczenie w pracy społecznej i wiara w sens wspólnych działań, rozbudowana sieć kontaktów z innymi społecznikami, zaufanie – do osób znanych, współpracowników i rodziny, a także zaufanie do instytucji publicznych, co przekłada się na większą motywację do współdziałania [Kinowska 2013, s. 3–4].

Aktywność obywatelska jest związana z: „przystosowaniem, zadowoleniem z *życia* i bogatą siatką kontaktów społecznych, a także z korzyściami ekonomicznymi płynącymi z przedsiębiorczości. Osoby biernie, nie angażujące się w *żadną* aktywność społeczną, w przeciwieństwie do osób aktywnych na różnych polach (nie wyłączając uczestnictwa w akcjach protestacyjnych) są najmniej zadowolone ze swojego *życia*, mają najsilniejsze poczucie krzywdy, są słabo związane z miejscem swojego zamieszkania i lokalną społecznością, są nieufne i mają silne poczucie alienacji” [Zalewska i Krzywisz-Rynkiewicz, 2011, s. 15–16].

4. Studenci z niepełnosprawnościami – dla siebie

Studenci korzystają przede wszystkim z kompetencji pracowników naukowych, zdobywając wykształcenie, które umożliwi im (a przynajmniej

powinno umożliwiać) pracę zawodową i zarobkowanie, a poprzez to osiągnięcie wyższej pozycji społecznej. Osoby bardziej zainteresowane nauką uczestniczą w działalności różnych kół naukowych, pogłębiając swoją wiedzę specjalistyczną, zdobywając dodatkowe umiejętności i doświadczenie.

Przywołane już badania studentów UZ wykazały, że wszyscy respondenci byli zdecydowani podjąć w przyszłości pracę zawodową – zwłaszcza zgodną z własnymi zainteresowaniami (4/5 badanych), dobrze płatną (2/5 badanych), wymagającą dużej aktywności i zaangażowania, połączonej z możliwością awansu (co 5 respondent). Stopień niepełnej sprawności nieco różnicował te wyniki. Studenci z lekkim stopniem „planują podjąć pracę zgodną z własnymi zainteresowaniami, wykonywaną w niepełnym wymiarze godzin; studenci o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności wskazują na chęć podjęcia pracy zgodnej z zainteresowaniami, a jednocześnie zespołowej oraz aktywnej, zaś osoby niepełnosprawne w stopniu znacznym chcą wykonywać pracę zgodną z zainteresowaniami, a jednocześnie spokojną, zespołową i dobrze płatną” [Miłkowska 2005, s. 74].

Zdecydowana większość respondentów była przekonana, że uda się im znaleźć pracę w wymarzonej zawodzie, w tym co czwarty był o tym zdecydowanie przekonany. Jeśli chodzi o rodzaj niepełnosprawności, najwięcej obaw mieli studenci z dysfunkcją narządu słuchu [Miłkowska 2005, s. 75].

Rada Studentów Niepełnosprawnych Uniwersytetu Zielonogórskiego (RSN UZ) wraz z pełnomocnikiem raz w tygodniu organizuje tzw. *five o'clock*. Są to luźne spotkania członków Rady ze studentami z niepełnosprawnościami. Przy tej okazji omawiane są aktualne problemy tej grupy pojawiające się w funkcjonowaniu na uczelni oraz podejmowane są próby ich rozwiązania. Studenci udzielają sobie nawzajem porad oraz wsparcia w różnych bieżących sprawach, np. pomagają wypełniać wnioski do Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Działając na rzecz swojego otoczenia oraz pomagając innym, pomagają również sobie.

Cenną pomocą w kształtowaniu aktywnych postaw jest nowa biblioteka uniwersytecka: budynek bez barier, nagrodzony w 2013 roku w konkursie „Zielona Góra bez barier”. Biblioteka jest w znacznym stopniu samoobsługowa: studenci mogą samodzielnie wypożyczać i zwracać książki. Z większości księgozbioru można korzystać w wolnym dostępie. Znajduje się tu również dział biblioteki cyfrowej, z której mogą korzystać osoby niewidome – po uprzednim zarejestrowaniu użytkownika w systemie. Zbiór cyfro-

wy zawiera głównie pozycje z zakresu pedagogiki, nauk humanistycznych i społecznych. W razie potrzeby może być uzupełniony o zbiory z innych dziedzin. W bibliotece znajdują się specjalnie przygotowane stanowiska pracy dla osób niewidomych, wyposażone w komputery udźwiękowione z dużym monitorem.

Studenci UZ wyjeżdżają również w ramach programu ERASMUS, kształcąc się na innych uczelniach zagranicznych, poznając inne narody i kultury, poszerzając swoje horyzonty umysłowe.

Tradycją na Uniwersytecie Zielonogórskim stało się już organizowanie dnia studenta z niepełnosprawnością. Dotychczas odbyły się cztery jego edycje: „Uczelnia bez barier”, „Sukces bez barier”, „Aktywność bez barier” oraz „Czy można żyć bez barier?”. W trakcie tych imprez prezentowane są dokonania studentów działających na wielu płaszczyznach życia społecznego. Jest to też okazja do tego, aby studenci z różnymi dysfunkcjami mogli aktywnie uczestniczyć w życiu akademickim Uniwersytetu Zielonogórskiego. Ponadto corocznie organizowany jest również happening z okazji „Światowego Dnia Osób Niepełnosprawnych”, a w październiku, przy współpracy z Polskim Związkiem Niewidomych – „Dzień Białej Laski”.

Na uczelni funkcjonuje Biuro Karier. W 2013 roku zyskało ono nowy punkt konsultacyjny, usytuowany na parterze głównego holu, bez barier dla osób z ograniczeniami mobilności. Dzięki aktywności Biura studenci mają m.in. możliwość uczestniczenia w kursach, szkoleniach i prezentacjach ułatwiających poruszanie się po rynku pracy, przygotowanie dokumentów aplikacyjnych. Pracownicy Biura Karier organizują dodatkowe (poza programami studiów) praktyki i staże zawodowe. Corocznie w marcu organizowane są „Targi Pracy”, na których prezentują się pracodawcy, a studenci mogą znaleźć interesujące oferty staży i pracy. W trakcie corocznych targów obserwuje się, że coraz więcej wystawców zgłasza chęć przyjęcia do pracy osoby z niepełnosprawnościami.

Działalność w zakresie aktywizacji zawodowej niepełnosprawnych absolwentów UZ dotyczy m.in. pozyskiwania ofert pracy, staży i praktyk studenckich. Nawiązano współpracę m.in. z takimi organizacjami, jak: Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna w Warszawie, Polska Organizacja Pracodawców Osób Niepełnosprawnych w Warszawie, Biuro Projektu Doradztwa i Kariery (DiK) w Zielonej Górze – Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych (WRZOS).

Szkolenie oznacza przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie, podwyższenie kwalifikacji zawodowych lub naukę umiejętności poszukiwania i uzyskiwania zatrudnienia [Johnson 1999, s. 22]. Zatem zadaniem organi-

zowanych szkoleń jest podnoszenie kwalifikacji nieodzownych w rozwoju kariery zawodowej. Trudno ustalić, ile dokładnie studentów z niepełnosprawnościami skorzystało w minionych latach z różnych form aktywizacji zawodowej prowadzonych przez Biuro Karier UZ, gdyż zgodnie z zasadą integracji studenci ci korzystają z nich na równi ze studentami sprawnymi. Jeśli ich dysfunkcja nie jest widoczna, trudno ocenić, czy dana osoba jest niepełnosprawna, czy nie. Ponadto w przypadku niektórych form w ogóle nie prowadzi się takich statystyk; sytuacja taka ma miejsce np. w przypadku Targów Pracy czy prezentacji przedsiębiorstw – imprez otwartych również dla osób spoza uczelni, gdyż przy takiej formule jest to bezcelowe i niemożliwe do realizacji. W przypadku pozostałych form dane są szacunkowe.

Studenci z niepełnosprawnościami każdego roku odbywają praktyki w różnych instytucjach i przedsiębiorstwach w kraju i za granicą. Poprzez Biuro Karier uczelnia wspiera tych studentów w poszukiwaniu ciekawych miejsc odbywania praktyk, zapewniając im także swobodę rozwijania własnych zainteresowań ukierunkowanych na przyszły rozwój zawodowy. Student, po uzyskaniu zgody Pełnomocnika ds. Praktyk, może odbywać praktykę w placówce wskazanej przez siebie, jeśli jej funkcje i zadania są zgodne z regulaminem praktyk obowiązującym dla danego kierunku studiów. Praktyki dla studentów z niepełnosprawnościami organizowane są bardzo starannie, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb studenta, wynikających ze stopnia i rodzaju jego niepełnosprawności.

Staż zawodowy oznacza specyficzną formę nauki polegającą na zdobywaniu wiedzy w miejscu pracy. Staże mogą mieć formę płatną lub bezpłatną, natomiast praktyka jest wyłącznie bezpłatna. Najczęściej staż odbywa się w ten sposób, że stażyście przydzielony zostaje mentor, czyli osoba, która uczy go zawodu. Przykładowo, w maju 2009 roku Pełnomocnik Rektora ds. Studentów Niepełnosprawnych wraz ze Stowarzyszeniem Przyjaciół Integracji zorganizował staże dla niepełnosprawnych studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego. Staże odbywały się w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) w Zielonej Górze oraz w jednostkach terenowych podległych oddziałowi ZUS. W trzymiesięcznym stażu wzięło udział troje studentów z niepełnosprawnościami.

Studenci z niepełnosprawnościami ubiegają się o pracę na takich samych warunkach, jak inni kandydaci. Mogą jedynie liczyć na przywileje wynikające z ogólnych przepisów zawartych w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. W minionych latach absolwenci UZ zdobyli zatrudnienie (w różnych formach praw-

nych) m.in. w firmach: LUG Sp. z o.o. Zielona Góra, PKS Sp. z o.o. Zielona Góra oraz w Zakładach Aparatów Elektrycznych LUMEL SA.

O potrzebie prowadzenia zajęć sportowych wśród studentów z niepełnosprawnością przekonani są dziś wszyscy: sami niepełnosprawni, lekarze i fizjoterapeuci. Aktywność ruchowa służy rehabilitacji, szybszemu powrotowi do zdrowia. Sport jest zatem ważnym czynnikiem terapeutycznym i profilaktycznym. Powszechnie wiadomo, że ćwiczenia mają oddziaływanie lecznicze. Trening, poprzez dobór odpowiednich dyscyplin, stanowi kontynuację rehabilitacji. Zwiększa też aktywność ruchową, która jest istotnym czynnikiem kompensującym utracone funkcje [Kowalik 2009, s. 34].

Sport osób z niepełnosprawnościami na Uniwersytecie Zielonogórskim rozwija się w bardzo szybkim tempie. Uczestnictwo w aktywności sportowej to nie tylko walka z własnymi słabościami poprzez dążenie do uzyskania lepszej sprawności fizycznej, ale też uczestnictwo w rywalizacji sportowej. W wyniku ciągłej i systematycznej pracy i dzięki wielogodzinnym treningom sportowcom niepełnosprawnym udało się odnieść wiele sukcesów w różnych dyscyplinach. Studenci UZ zdobyli także wiele medali zarówno na zawodach o randze krajowej, jak i międzynarodowej. Osiągnięcia sportowe sportowców z niepełnosprawnościami, ich sukcesy na różnych imprezach sportowych sprzyjają ogromnemu zainteresowaniu aktywnością fizyczną. Wielu z nich odczuwa coraz większą potrzebę doskonalenia swoich umiejętności sportowych w celu osiągnięcia prestiżowych i coraz bardziej medialnych sukcesów.

Sportowcom z niepełnosprawnościami stworzono na Uniwersytecie Zielonogórskim odpowiednie warunki odpowiadające rodzajowi ich niepełnosprawności. Wiąże się z tym również likwidacja barier architektonicznych w obiektach sportowych, zapewnienie odpowiedniego, często bardzo kosztownego, sprzętu specjalistycznego. Studenci mogą ćwiczyć pod okiem profesjonalnej kadry trenerskiej. Od 2011 roku w Katedrze Wychowania Fizycznego pracuje specjalista ds. sportu niepełnosprawnych. W tym celu nawiązano także współpracę ze Zrzeszeniem Sportowo-Rehabilitacyjnym „Start” z Zielonej Góry oraz Klubem Środowiskowym AZS UZ. Działania w zakresie rozwoju aktywności fizycznej studentów z niepełnosprawnościami skupiły się głównie na organizacji zajęć pływackich, strzeleckich, tanecznych i treningów na siłowni. Od niedawna mogą również grać w boccę.

W latach 2007–2011 studenci mogli korzystać z turnusów rehabilitacyjnych, organizowanych 2–3 razy do roku w ośrodkach sanatoryjnych nad morzem i w górach. Turnusy rehabilitacyjne były zorganizowaną formą aktywnej rehabilitacji połączoną z elementami wypoczynku. Celem

uczestnictwa w turnusie była ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, m.in. poprzez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu [Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997]. Udział w nich był bezpłatny. Do korzystania z turnusu uprawnieni byli studenci UZ z orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności. W trakcie turnusów, oprócz zabiegów rehabilitacyjnych, realizowany był program edukacji krajoznawczej. Uczestnicy zwiedzali ciekawe miejsca, zapoznając się z kulturą i historią różnych regionów Polski. Turnusy zorganizowano m.in. w Karłowie, Kołobrzegu, Cieplicach Śląskich i Krynicy Górskiej.

5. Studenci z niepełnosprawnościami – dla innych

Studenci – poza zdobywaniem kompetencji zawodowych – zdobywają (poszerzają) również swoje kompetencje społeczne, ucząc się wrażliwości i odpowiedzialności społecznej. W tym zakresie współpracują ze środowiskiem lokalnym – z terenu miasta i powiatu/województwa, a także z podmiotami z innych ośrodków w Polsce.

Wolontariat (łac. *voluntarium* – dobrowolny, zgodny z wolną wolą) jest bezpłatną formą stażu lub dobrowolnego uczestnictwa w działalności różnych instytucji (np. pomocy społecznej) dla zaznajomienia się z zawodem, zdobycia specjalizacji w wybranym zakresie oraz bezinteresownego służenia innym. Wolontariusz to osoba pracująca na zasadzie wolontariatu; uzyskuje on korzyści niematerialne: satysfakcję, samorealizację, motywację (np. poczucie sensu życia, uznanie ze strony innych, podwyższenie samooceny) [Rysz-Kowalczyk 2002, s. 23]. Sednem działalności wolontarystycznej jest wewnętrzna motywacja. Jest to niezbędny warunek skutecznego wykonywania przez wolontariusza pracy; zatem zarówno on, jak i przyjmująca go do pracy organizacja muszą mieć pewność co jego pobudek, zanim przystąpi on do działania.

Od około 20 lat na uniwersytecie funkcjonuje wolontariat na rzecz osób z niepełnosprawnościami, w którego ramach studenci m.in. pomagali w rehabilitacji dzieciom z różnymi rodzajami dysfunkcji w ich domach. Z czasem pomoc wolontariuszy objęła osoby dorosłe, by wreszcie skupić się na samych studentach, podejmujących studia na naszej uczelni. Tradycję działalności wolontarystycznej kontynuuje także Rada Studentów Niepełnosprawnych UZ zrzeszająca studentów (nie)pełnosprawnych. W ramach

działalności Rady wolontariusze pomagają przede wszystkim swoim kolegom, zwłaszcza studentom pierwszych lat, w poruszaniu się po uczelni, w adaptacji społecznej, orientacji przestrzennej i w nauce. Udzielają się jako przewodnicy studentów niewidomych i niedowidzących. Pomagają studentom z niepełnosprawnością ruchową w pokonywaniu barier, robią za nich notatki w czasie zajęć, pracują również jako asystenci osób z niepełnosprawnością słuchu. W pomaganiu uczestniczą także niepełnosprawni – w miarę własnych możliwości. W 2013 roku zorganizowana została wystawa, dokumentująca tę formę działalności.

W 2009 roku decyzją ówczesnego rektora UZ, prof. Czesława Osękowskiego, powołana została Kapituła Wolontariatu Osób Niepełnosprawnych. Jej misją jest budowanie społeczeństwa obywatelskiego poprzez popularyzację idei wolontariatu wśród młodzieży akademickiej. Celem Kapituły jest również inspirowanie do działań młodych osób, które chcą rozwijać się oraz pracować i tworzyć coś wartościowego dla innych. Kapituła nadaje najaktywniejszym studentom Certyfikat Wolontariusza Osoby Niepełnosprawnej. Wyróżniani w ten sposób powinni wykazywać się bezinteresowną pracą na rzecz studentów z niepełnosprawnością oraz wносить szczególny i znaczący wkład w działania na ich rzecz. Wyróżnienia są przyznawane raz do roku, na podstawie przeglądu złożonych zgłoszeń, a wręczone podczas uroczystej gali. Do tej pory uhonorowano tym wyróżnieniem 16 osób, w tym 7 osób z niepełnosprawnościami.

Studenci z niepełnosprawnościami UZ aktywnie biorą udział w spotkaniach ze studentami z innych uczelni i ośrodków akademickich. Są stałymi uczestnikami obozów integracyjno-adaptacyjnych w Puszczykowie organizowanych przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Ponadto studenci corocznie goszczą na spotkaniach studentów w Krakowie i Łodzi. Ścisła jest również ich współpraca ze studentami ze Zrzeszenia Studentów Niepełnosprawnych UAM „Ad Astra” w Poznaniu oraz Radą Studentów Niepełnosprawnych Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Głogowie, PWSZ im. Witelona w Legnicy. Studenci zrzeszeni w Radzie Studentów Niepełnosprawnych aktywnie biorą udział w promocji Uniwersytetu Zielonogórskiego. Co roku podczas dni otwartych na uczelni członkowie Rady prezentują Uniwersytet Zielonogórski jako uczelnię dostępną dla studentów z różnymi dysfunkcjami. Prezentują przy tej okazji swoje osiągnięcia oraz pokazują kandydatom na studentów możliwości, jakie UZ oferuje w zakresie edukacji.

W 2009 roku członkowie Rady Studentów Niepełnosprawnych podjęli nowy rodzaj aktywności – promocję uczelni jako jednostki przyjaznej stu-

dentom z niepełnosprawnościami. 25 kwietnia 2009 roku odbył się piknik integracyjny pod hasłem: „Otwarcie sezonu grillowego”. W ramach współpracy ze Stowarzyszeniem Aktywnej Rehabilitacji Społecznej i Kulturalnej AKTIW z Wolsztyna, która użyczyła swojej siedziby, przy zaangażowaniu wielu osób i organizacji odbyła się oprawiona w niepowtarzalną atmosferę impreza. Było to spotkanie środowisk społecznie aktywnych, które miały okazję do bliższego poznania. Ich przedstawiciele mieli możliwość porozmawiania o wspólnych działaniach na rzecz mieszkańców i o rozwoju powiatu wolsztyńskiego, a jednocześnie była to okazja do promocji Uniwersytetu Zielonogórskiego jako uczelni dostępnej dla niepełnosprawnych.

Ważnym elementem kształtowania postawy obywatelskości jest zabieranie głosu w sprawach istotnych dla danej społeczności. Jak zauważa Henryk Samsonowicz, „właśnie elity mają obowiązek zgłaszania uwag, nawet nie zawsze trafnych, dotyczących postaw rządzących i rządzonych. Ich głos powinien być wkładem w dyskusję publiczną, bez której nie istnieje społeczeństwo obywatelskie. Dodać tu trzeba, że nie dotyczy ten postulat tylko pracowników nauki. Jak wykazały liczne przykłady wszystkich lat minionych studenci stanowią grupę społeczną szczególnie uczuloną na różne niedostatki naszego życia. Nawet jeśli wydają zbyt pochopne sądy, nie do końca przemyślane, to stanowią swego rodzaju »system wczesnego ostrzegania«, reagują na zjawiska społeczne, które wymagają naprawy, wskazują na niepokój trapiący ich rodziców, ich środowiska” [Samsonowicz 2008, s. 11]. Inicjatywy takie podejmują także studenci z niepełnosprawnościami za pośrednictwem Rady Studentów Niepełnosprawnych. W tym zakresie Rada współpracuje przede wszystkim z władzami UZ. RSN zgłasza władzom – za pośrednictwem pełnomocnika ds. studentów niepełnosprawnych – uwagi dotyczące barier funkcjonowania osób z różnymi rodzajami dysfunkcji na uczelni, w tym barier architektonicznych i barier w procesie kształcenia. Przykładowo, przy konsultowaniu projektu nowego budynku biblioteki uniwersyteckiej zgłoszono ponad 20 uwag, które spotkały się ze zrozumieniem władz uczelni i kierownictwa biblioteki i zostały uwzględnione na etapie wykonawstwa. Jeśli chodzi o proces kształcenia, wprowadzono niezbędne zmiany do regulaminu studiów, związane m.in. wydłużeniem czasu egzaminu (zaliczenia), zamianą formy egzaminu (zaliczenia) z pisemnej na ustną lub odwrotnie, przeprowadzeniem egzaminu (zaliczenia) za pomocą specjalnie przygotowanego komputera. Dzięki tym działaniom studiowanie dla kolejnych roczników studentów z niepełnosprawnościami stało się zdecydowanie łatwiejsze.

Współpraca jest prowadzona również z Miejską Społeczną Radą ds. Osób Niepełnosprawnych, działającą przy Urzędzie Miasta Zielona Góra. Spotka-

nia i wspólne działania świadczą, że współpraca się rozwija. Studenci zabierają także głos m.in. w sprawie korekt rozkładu jazdy autobusów. Jest to bardzo ważne, gdyż poszczególne budynki uczelni są rozrzucone w różnych częściach miasta, co zmusza studentów i pracowników do przemieszczania się w przestrzeni miejskiej niekiedy na znaczne odległości.

Członkowie Rady angażują się we wszelkie działania mające na celu poprawę wizerunku osób niepełnosprawnych i ułatwienie im edukacji na wyższym poziomie.

Zakończenie

Kształcenie na poziomie akademickim dla osób z niepełnosprawnościami jest wartością, na którą składają się dwa podstawowe aspekty: przyczynienie się do poprawienia stanu zdrowia oraz wzmocnienie poczucia własnej wartości. Umożliwia również kontakt z ludźmi, tym samym integrację z otoczeniem osób zdrowych, a podjęcie kształcenia uważane jest za sukces życiowy. Widać to znakomicie na przykładzie studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego. Ich działalność świadczy o dość wysokiej aktywności społecznej i zawodowej, która przejawia się w uczestniczeniu w pracach Rady Studentów Niepełnosprawnych, uczestniczeniu w wymianie międzyuczelnianej i międzynarodowej, spotkaniach integracyjnych oraz zajęciach sportowych i kulturalnych. Wiele studentów z niepełnosprawnościami angażuje się dodatkowo w działalność naukową i społeczną. Ich działalność nie ogranicza się jedynie do swojego środowiska akademickiego. Studenci z niepełnosprawnościami Uniwersytetu Zielonogórskiego wspierają działalność fundacji i stowarzyszeń w mieście Zielona Góra i województwie lubuskim, pracują jako wolontariusze i przewodnicy, wspierają działania władz miasta na rzecz likwidowania barier, wykazując już dojrzałe postawy obywatelskie. Budują tym samym swój kapitał intelektualny i społeczny, tak ważny w przyszłym życiu zawodowym i pozazawodowym. Ta aktywna postawa studentów z niepełnosprawnościami znajduje uznanie w środowisku zarówno akademickim, jak i lokalnym. Są oni laureatami nagród i wyróżnień Marszałka Województwa Lubuskiego, jak i Prezydenta Miasta Zielona Góra oraz Rektora UZ. Taką aktywną postawą pokazują, że choć studiowanie wiąże się z ogromnym wysiłkiem fizycznym, intelektualnym, organizacyjnym i finansowym, warto to robić. Widzą, że człowiek wykształcony lepiej sobie radzi w życiu społecznym, jest otwarty na ludzi i potrafi lepiej bronić swoich praw. Wykształcenie wyższe (choć w mniejszym stop-

niu niż w latach ubiegłych) zwiększa szanse osób z niepełnosprawnościami (mierzone wysokością stopy bezrobocia) na znalezienie (satisfakcjonującego) zatrudnienia i utrzymania go. Ułatwia również mobilność zawodową; gotowość do zmiany miejsca pracy i zawodu. Praca z kolei stanowi też źródło utrzymania, zdobycia środków materialnych i osiągnięcia stabilizacji ekonomicznej, jest drogą do usamodzielnienia się. Można zatem stwierdzić, że studiowanie to istotna forma aktywizacji społecznej i zawodowej. Biorąc pod uwagę pozytywny wpływ takiej aktywności na proces powrotu do zdrowia, optymalne byłoby objęcie osób po przebytej chorobie (lub wypadku) w wieku produkcyjnym programem kompleksowej aktywizacji, połączonej z rehabilitacją zawodową oraz zapewnienie środków i narzędzi do podjęcia aktywności zawodowej.

Trzeba jednak podkreślić, że wyrównywanie szans w dostępie do wykształcenia osób z niepełnosprawnościami napotyka na poważne bariery wynikające z samoświadomości studentów z niepełnosprawnościami, bariery tkwiące w uczelniach, bezrobocie oraz sytuacja ekonomiczna samych niepełnosprawnych. W dzisiejszym społeczeństwie wyklucza się to, co inne, mniej sprawne i co nie zapewnia wysokiego stopnia zwrotu kapitału. Skromne szanse zatrudnienia po studiach bardzo obniżają chęć osób z niepełnosprawnościami do studiowania. Mimo to idea edukacji wyższej wśród tych osób zyskuje coraz więcej zwolenników.

Bibliografia

- Aktywność społeczna – uzasadnienie*, fragment notatki z bloga internetowego Jednostka & Społeczeństwo, <http://lajt.onet.pl/blog/community-creation,400310482,notka.html> [dostęp: 20.12.2012].
- Chmielnicka, M., *Aktywizowanie uczniów jako warunek efektywności procesu dydaktyczno-wychowawczego*, <http://www.psp5.pionki.pl/tsecret/aktywiz/aktywiz.html> [dostęp: 20.12.2012].
- Johnson, N., 1999, *Mixed Economies of Welfare. A Comparative Perspective*, Prentice Hall Europe, London.
- Józwiak, J., 2013, *Społeczna odpowiedzialność uczelni*, w: Woźnicki, J. (red.), *Misja i służebność uniwersytetu w XXI wieku*, Instytut Społeczeństwa Wiedzy, Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa, s. 297–302.
- Kinowska, Z., 2013, *Kondycja społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, Infos, nr 22(136).

- Kłoskowska, A., 1996, *Socjologia kultury*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kowalik, S., 2009, *Kultura fizyczna osób z niepełnosprawnościami*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Leja, K., 2008, *Uniwersytet organizacją służącą otoczeniu*, w: Leja, K. (red.), *Społeczna odpowiedzialność uczelni*, Politechnika Gdańska, Instytut Społeczeństwa Wiedzy, Gdańsk, s. 57–72.
- Rysz-Kowalczyk, B. (red.), 2002, *Leksykon polityki społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- Miłkowska, G., 2005, *Aspiracje życiowe studentów niepełnosprawnych*, w: Ochonczenko, H., Miłkowska, G. (red.), *Osoba niepełnosprawna w społeczności akademickiej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 65–88.
- Rydzewski, P., Maciejewska R., Bielecka-Prus J., Szkoła A., 2011, *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy Lubelszczyzny*, Wydawnictwo WSPA, Lublin.
- Rysz-Kowalczyk, B. (red.), 2002, *Leksykon polityki społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- Samsonowicz, H., 2008, *Społeczna odpowiedzialność uczelni*, w: Leja, K. (red.), *Społeczna odpowiedzialność uczelni*, Politechnika Gdańska, Instytut Społeczeństwa Wiedzy, Gdańsk, s. 9–12.
- Sasinowski, H., 2012, *Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji*, Economy and Management, nr 1, s. 30–47.
- Grabowska, M. (red.), 2012, *Społeczeństwo obywatelskie w Polsce A.D. 2012*, CBOS, Opinie i Diagnozy, nr 22.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz.U 1997, nr 123, poz. 776 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r., Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. 2005, nr 164, poz. 1365 z późn. zm.
- Wnuk-Lipiński, E., 2005, *Socjologia życia publicznego*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Zalewska, A.M., Krzywisz-Rynkiewicz, B., 2011, *Psychologiczne portrety młodych obywateli*, Warszawa.